

УДК 332.122

*З. М. Герасимів,
к. з. н., доцент кафедри аграрної економіки та організації агробізнесу,
ВП НУБіП України "Бережанський агротехнічний інститут"*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ "РЕГІОН"

У статті розглянуто та узагальнено основні підходи до розуміння поняття "регіон". Визначено сутність та зміст регіону як соціально-економічної категорії, виділено його характерні особливості.

In the article the basic directions of researches of concept "region" are considered and generalized. The essence and the maintenance of region as the social economic category is defined. The characteristic features of region is selected.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, економічний район, територія, соціально-економічна система.

Key words: region, regional development, economic district, territory, social economic system.

ВСТУП

Важливість дослідження регіонів на сьогоднішній день визначається необхідністю забезпечення збалансованого розвитку окремих частин країни в контексті вимог сталого розвитку шляхом раціонального використання їх потенціалу.

Для проведення ефективної регіональної політики з метою забезпечення розвитку різних сфер і галузей господарства необхідно, насамперед, чітко визначити регіони країни, законодавчо закріпивши їх межі, тому важливим є з'ясування сутності терміна "регіон".

Поняття регіону розглядається науковцями різних галузей і з різних позицій, при цьому за основу береться той чи інший аспект його функціонування (територіальний, організаційний, управлінський). Дослідженню змісту поняття "регіон" присвячені праці М.І. Долішнього, М.М. Некрасова, П.М. Алампієва, С.І. Дорогунцова, В.Ю. Керецьмана, А.І. Добриніна, В.А. Поповкіна, А.Ф. Мельника, М.І. Маниліча, І.М. Школи, З.С. Варналія та інших науковців, однак не існує єдиного визначення сутності регіону, тому термін "регіон" потребує подальшого уточнення та наукового осмислення.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою нашого дослідження є аналіз та узагальнення існуючих підходів до розуміння поняття "регіон", обґрунтування сутності регіону як соціально-економічної категорії та виділення його характерних особливостей.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виникнення поняття "регіон" пов'язане із розвитком таких напрямів дослідження, як регіоналістика, регіональна економіка. "Регіон" в пере-

кладі з латинської означає область, край, район.

На сьогоднішній день не існує єдиного чіткого визначення поняття "регіон". Різні автори по-різному трактують його зміст, беручи за основу аналогію даного поняття з поняттям "економічний район" чи надаючи йому дещо іншого змісту. Термін "регіон" з'явився пізніше, ніж термін "район", проте часто вони вживаються як синоніми.

Регіонами у розумінні Концепції державної регіональної політики та в Законі України "Про стимулювання розвитку регіонів" є територіальні утворення з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь).

Для цілей планування та регіонального розвитку можуть визначатись макрорегіони у складі декількох регіонів чи їх частин, які характеризуються, специфічністю, цілісністю та спільністю розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій [9].

Регіоном також вважають групу сусідніх країн, районів чи частину континенту.

За визначенням П.М. Алампієва, регіон (економічний район) розглядається як географічно цілісна територіальна частина народного господарства країни, яка має свою виробничу спеціалізацію, міцні внутрішні економічні зв'язки та нерозривно пов'язана з іншими частинами за допомогою суспільного поділу праці.

У сучасній економічній літературі найбільш поширеними є підходи до визначення регіону як квазікорпорації, квазідержави, ринку та соціуму. Регіони як квазідержави виступають відособленими підсистемами держави і національної економіки. При розгляді регіону як квазікорпорації регіонально-просторові утворення розглядаються як великі

суб'єкти власності (регіональної і муніципальної) та економічної діяльності. Підхід до регіону як до ринку, обмеженого певним ареалом, полягає у вивченні умов функціонування регіональних економічних систем, формуванні підприємницького клімату, тенденцій та особливостей розвитку регіональних ринків товарів і послуг, капіталу, праці, інформації, знань і технологій. При розгляді регіону як соціуму основними завданнями регіонального розвитку є відтворення соціального життя та розвиток системи розселення [13, с. 41].

М.М. Некрасов, досліджуючи регіон, розглядає його як велику територію країни з більш-менш однорідними природними умовами й характерним напрямом розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідною матеріально-технічною базою, виробничою та соціальною інфраструктурою [9, с. 29].

В.Ю. Керецман регіоном вважає певну територію в межах однієї чи декількох держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними) і за цими критеріями відрізняється від інших територій [6].

За визначенням Е.Б. Алаєва, економічний регіон є територіально цілісною частиною народного господарства країни, яка володіє такими ознаками: спеціалізацією як основною народногосподарською функцією; комплексністю, що розуміється як взаємопов'язаність найважливіших елементів економічної і територіальної структур регіону; терованістю, тобто наявністю цілісної системи територіального управління господарством, за допомогою якої можуть вирішуватися як загальні, так і автономні проблеми розвитку [1].

Соціально-економічна сутність поняття "регіон" має певні риси: по-перше, це територія, а по-друге, економічна система в межах даної території, або регіон — це самостійна територіальна система, з притаманними тільки їй виробництвом, розподілом, обміном та споживанням матеріальних благ та послуг [15].

О.М. Тищенко вважає, що при визначенні сутності регіону необхідно враховувати три обставини: регіон — це територіальне явище, і тому територіальна ознака має бути відображена у ньому як базова; регіон — частина цілісної соціальної та адміністративної системи, і тому має володіти їх основними рисами, хоча і не зводиться до них; регіон повинен володіти замкненим відтворювальним циклом та певною економічною специфікою та формами її прояву [14, с. 13].

На думку А. І. Добриніна, регіон є територіально спеціалізованою частиною народного господарства країни, яка характеризується єдністю та цілісністю відтворювального процесу [3, с. 28].

О. Г. Гранберг вважає, що регіон є визначеною територією, що відрізняється від інших територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю, взаємопов'язаністю її складових елементів [2].

Основною регіональною одиницею виступає великий економічний район, оскільки він найбільше відповідає інтересам комплексного розвитку території. Але відсутність у великих районах спеціальних органів управління прирікала і нині прирікає їх на абстрактність, а, отже, й на недовірність. Це об'єктивно зумовлює необхідність поєднання сітки економічного районування з адміністративно-територіальним поділом. У наш час саме область виступає в країні основним об'єктом комплексного територіального управління, саме вона поєднує в собі територіальні та галузеві елементи виробництва, здатна забезпечити динамічну взаємодію з населенням у вирішенні соціально-економічних проблем [8].

В.А. Поповкін характеризує регіон як територіальну частину народного господарства країни, якій органічно притаманні географічна цілісність та економічна спільність [10].

Європейський парламент пропонує наступне визначення: "регіон — це територіальна цілісність, яка розглядається з географічної точки зору, або чітко окреслена територіальна організація, де населення має специфічну ідентичність, яка направлена на стимулювання та розвиток культурної, економічної та соціальної сфери" [16, с. 203].

Згідно із визначенням Конференції регіонів Європи, регіоном є територіальна одиниця, яка безпосередньо підпорядкована центральному рівню влади країни і така, що має виборний орган.

Поняття "регіон" охоплює декілька складових. Перша із них — фізико-географічна структура регіону. Існує географічна єдність регіону: будь-який центр, навколо нього каркас. Під терміном "регіон" у сучасній економічній науці розуміється досить широке коло економічних об'єктів — від міжнародних систем до територіальних утворень окремих держав. Друга складова регіону як системи — економічна. У регіональній економіці регіон розглядається як просторово обмежена частина єдиного народногосподарського комплексу, тобто як структурний елемент господарського комплексу країни. Основними ланками економічного районування визначаються значні економічні райони — макрорегіони. Таке районування стосується наступної, третьої підсистеми регіону: політико-адміністративний поділ території. Оскільки владно-силовими відносинами просякнуті всі господарські відносини, політико-адміністративна структура регіону збігається із його економічною структурою. Саме рівні адміністративного поділу забезпечують регіону необхідні умови соціально-економічного функціонування. Четверта, п'ята та шоста складові регіону — етнічна, соціокультурна, інституційно-правова [4, с. 56].

Незалежно від розміру регіону, його можна подати у вигляді територіальної соціально-економічної системи, із певною структурою, відносинами та зв'язками.

Регіон — це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру

економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни [15].

У традиційному розумінні, яке мало місце в українській економічній науці, під регіоном, або великим економічним районом, розуміли господарську територію, що виділяється своїм економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю економічних, екологічних та інших проблем [4].

Аналіз різних підходів до розуміння поняття "регіон" дає змогу стверджувати, що регіоном є певне утворення, для якого характерні:

- територіальна приуроченість, тобто регіон повинен окреслюватись певною визначеною територією;
- взаємозв'язок виробництва і галузей, що проявляється в комплексності розвитку регіону та забезпечує його функціонування як системи;
- можливість відтворення потенціалу (природного, виробничого, демографічного, науково-технічного);
- своєрідність господарського комплексу, який вирізняє даний район з-поміж інших;
- певна спеціалізація, що визначає місце регіону в територіальному поділі праці;
- динамічність, яка проявляється у певних змінах, розвитку регіону;
- наявність зовнішніх зв'язків.

Регіоном є територія, для якої характерна певна однорідність, що відрізняє її від інших територій, окремі галузі, виробництва, процеси та явища в межах регіону взаємопов'язані, що забезпечує його функціонування як системи. Важливою характеристикою регіону є його соціально-економічний потенціал, який включає демографічний, природно-ресурсний, науково-технічний, виробничий потенціали і характеризується здатністю до відтворення, а також певна спеціалізація, динамічність та наявність зовнішніх зв'язків.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день в умовах кризової ситуації в країні, коли загострюються проблеми раціонального використання природно-ресурсного, трудового, виробничого потенціалу окремих територій, необхідне визначення поняття регіону на державному рівні та законодавче закріплення сітки регіонів (економічних районів) країни.

Регіон доцільно розглядати як територіально цілісне утворення, певну соціально-економічну систему, всі складові частини якої перебувають у складних взаємозв'язках і взаємодії, здатні до відтворення. При цьому важливим є забезпечення можливості

виробництва конкурентоспроможної продукції у регіоні та виходу з нею на зовнішні ринки.

Література:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. — М.: Мысль, 1983. — С. 350.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А.Г. Гранберг. — 2-е изд. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 495 с.
3. Добрынин А. И. Региональные пропорции воспроизводства / А. И. Добрынин. — Л., 2005. — 467 с.
4. Дронь Ю.П. Категория "регион": суть и направления исследований / Ю.П. Дронь // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. — 2011. — №1. — С. 52—58.
5. Єпіфанов А.О. Регіональна економіка / А.О. Єпіфанов, І.В. Сало. — 2-ге видання. — К.: Наукова думка, 2000. — 344 с.
6. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання / В. Керецман // Вісник національної академії державного управління при Президенті України. — 2003. — № 4. — С. 397—401.
7. Коваленко Е.Г. Региональная экономика и управление: Учебное пособие / Е.Г. Коваленко. — СПб.: Питер, 2005. — 288 с.
8. Маниліч М. І. Трансформація регіонального економічного механізму: монографія / М.І. Маниліч. — Чернівці: Книги-XXI, 2004. — 164 с.
9. Некрасов Н.Н. Региональная экономика: теория, проблемы, методы / Н.Н. Некрасов. — М.: Экономика, 1978. — 344 с.
10. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В.А. Поповкін. — К.: Наукова думка, 1993. — 210 с.
11. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова КМУ від 21.07.2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
12. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / [З.С. Варналій, А.І. Мокій, О.Ф. Новікова, С.А. Романюк, В.І. Чужиков та ін.]; за ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.
14. Тищенко А.Н. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика: монография / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, А.И. Кубах, Е.В. Давышкина. — Х.: ИД "ИНЖЕК", 2005. — 176 с.
15. Токарчук О.В. Соціально-економічна сутність поняття "регіон" / О.В. Токарчук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rusnauka.com.
16. Фадєєв О.В. Особливості реалізації регіональної політики в Україні / О.В. Фадєєв // Механізм регулювання економіки. — 2004. — № 4. — С. 201—205.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2012 р.